

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ІШКІ ІСТЕР МИНИСТІРЛІГІ
Б.БЕЙСЕНОВ атындағы
ҚАРАҒАНДЫ ЗАҢ ИНСТИТУТЫ**

Психология және басқару кафедрасы

БЕКІТЕМІН
ҚР ІІМ Б.Бейсенов атындағы
Қарағанды заң институты
бастығының оқу ісі жөніндегі
орынбасары
ішкі қызмет полковнигі
_____ **Қызылов М.А.**
«_____» _____ **2009 ж.**

Оқу-әдістемелік кешені

Пәні: «ІІМ Басқару негіздері» КОФ 4 бағам тындаушыларына арналады
Мамандығы: 6N0303 – құқық қорғау қызметі

Құрастырғандар: Түсіпбеков Е.Т. доценті

ҚАРАҒАНДЫ
2009

Силлабус тәртіп бойынша «ІО Басқару негіздері» тындаушылардың оқу программасы өзінің құрамына бірнеше тәртіптерді кiіргізеді құралғандығына сәйкес мемлекеттік оқытушы стандартты, сонымен қатар оқу жоспары және оқу формасы бойынша. Осы жерде көп мағынада әсересе магистранттар тобы еді.

Осы оқулық тындаушыларға және оқу орнына арналған. Осы методика комплексі Басқару және психология кафедрасы бағыналған және тексерген.

Оқу әдістемелік кешен басқару және психология кафедрасында талқыланып мақұлданған. Хаттама № 2009 ж.

Б.Бейсенов атындағы Қаранғанды заң институтында әдістемелік кеңесінде мақұлданған. Хаттама № 2009ж.

Б.Бейсенов атындағы Қаранғанды заң институтында Ғылыми кеңесінде мақұлданған. Хаттама № 2009ж

1.1.Оқытушы туралы мәлімет.

Түсіпбеков Елжас Тельманұлы кафедра доценті

Кафедра – 1-ші оқу корпусында 4-ші қабатында орналасқан.

2. Тәртіп бойынша мәлімет

Бағам	Семестр	Дәріс	Семинар	Тәж	ТӨЖ	Барлығы	Бас.Формасы
4	7	12	10	4		26	сынақ

1.3 Пререквизит Тәртіптер, неғұрлым кп дегенде , бағамның мәліметінен бұрын зерттеу керек, және сонымен қатар, тындаушыларды басқару жүйесінің, ІО-да болатын сұрақтар таңыстыру керек.

1.4 Тәртіп сабағын зерттегенен кейін мемлекеттік басқару жүйесі, сонымен қатар барлық сұрақтармен таңысу керек еді, ІО-дағы субъектісімен қатар субъектісімен объектісін табу керек.

1.5 Қысқаша түсініктеме: Сабақ немесе дәріс берудің мақсаты, яғнида ол білімінің терең деңгейі болу керек, соның ішінде ІО-да субъектісімен объектісін табу практикалық іс-жүзінде проблемасы болып табылады.

Сабақтар берілген дәріс бойынша тындаушылардың қарастыратын мәселелері теориялық және методикалық проблемамен ІО-дағы басқару

жүйесі. Осы жердегі ең басты мағынада басқарушылардың субъектісі болып табылады.

Сабақтың мәселесі бойынша мемлекеттік басқару жүйесінде тыңдаушылар, осы жүйеде үлкен сабақ алады.

Тізім бойынша, сабақ мәртебесін орындау

Жұмыс түрі	Сабақт. мазмұны мен мақсаты	Қолданатын әдебиттер	Жұмыстың орындалуы	Баллы	Басқарудың түрі	Тапсыру уақыты
Дәріске қатысу	Дәрістік сабаққа дайындық	Силлабустың материалдары	Семестр бойы.	20	Басқару жүйесі	Семестр басталғаннан бері 6 апта
Сынақ	Сынақтың жұмыстарын орындау	Конспектілер дәріс бойынша	1 контакт сағат	35	Жиі-жиі контроль	
Хаттамалардың құрылымдарын басқару бойынша	Жұмыс 1 Формасы 8	Силлабустың материалы	2- апта	2	Хаттамалардан қорғану	
Каталогтың құрылымы	Жұмыс № 2 Форма 8	Методикалық мәліметтер жұмысы	2 апта	2	Каталогтың тексеруі	
Мәліметтің құрылуы	Жұмыс № 2 форма 8	Методикалық мәліметтер жұмысы	2 апта	2	Мәліметті тексеру	
Эсенің жазылуы	Жұмыс № 2 форма 8	Методикалық мәліметтер жұмысы	2 апта	2	Эсені тексеру	
Мәліметтің құрылуы	Жұмыс № 5 форма 8	Методикалық мәліметтер жұмысы	2 апта	2	Мәліметті тексеру	
Емтихан	Материалдар мен сабақты тексеру	Форма 11 Силлабус	1 күн	35	Барлығы	

Баға бойынша хабарлама /Мәлімет/

Басқарудың түрлері	Балл
Баламалы басқару	20
Қатынас арасындағы басқару	35
Үй басқару	10
Жалпы басқару	35
Барлығы	100

1.9. Жұмыс және саясат.

Тындаушылардың міндеттері олар дәрісне қалмай қатысуы сабақ бойынша үй жұмысын орындау әдебиеттермен жұмыс кітәпханада.

Тындаушылардың кешіккендері үшін жауабы, сабақты өткізу, аудиториядаға тәртібі басқа тындаушылармен білім деңгей дәрежесі.

Жаттық жұмыстардың көрсетілуі тізім бойынша, сабақтың орындалуы.

Тындаушылардың өзінсіз барлық тексеру жұмыстары жүргізілмейді.

Сабақ кезінде немесе экзаменде болмауы. Мүшелік ереженің оқу процесі ҚЗИ ІІМ. Б. Бейсенов.

№ 2. Тәртіп және сабақ бойынша материалдық оқу методикасы

2.1. Бағамның тематикалық жоспары

Барлық несие.

Сабақ түрлері бойынша сағаттарды бөлу

	Тақырыптың аты	жалпы сағат	Дәріс	сем.	Тәжір.
1	Әлеуметтік басқару негіздері	4	2	2	
2	Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы басқару әдістері	4	2	2	
3.	Қазақстан Республикасы ІО –ы кадрлармен жұмыс істеуді ұйымдастыру	4	2	2	
4.	Қазақстан Республикасы ІО–ң қызметіндегі ақпаратты – талдамалық жұмыс.	6	2		4
5.	Қазақстан Республикасы ІО-ны жоспарлау және басқару шешімін қабылдау және ұйымдастыру	10	4 (2+2)	2	2
	Б а р л ы ғы	26	12	8	6

2.2. Дәрістің тезисы

№ 1. Дәрістің тақырыбы. Әлеуметтік басқару негіздері

Басқару - адамзат қызметінің түрі сияқты өзінің ұзақ тарихы бар, оның теориялық ережелері сонау 19 ғасырдың аяғы 20 ғасырдың басына жатқызуға болады.

«Басқару» түсінігінің анықтамасы әр түрлі себебі адамдар қызметіндегі әр сала бойынша анықтама ережесін бере алады. Осының нәтижесінен басқару – бұл әр түрлі әлеуметтік қызметтің ағзасы және жалпы міндеттерді шешеді.

Бізді қоршап тұрған әлемде үш негізгі құрылымды айтуға болады, материя қозғалысының формасын айқындайды: өлі табиғат, тірі табиғат және адамзат қоғамы.

Жоғарыда көрсетілген әр құрылымнан даму процесі шығады ол нақты факторлар мен жағдайлардың әсерінен болады. Бұл факторлардың кейбіреуін өлі табиғатқа жатқызуға болады немесе тірі табиғаттағы техникалық жүйені басқару, биологиялық жүйені, адамзат қоғамын басқару немесе әлеуметтік жүйені де қадағалау.

Техникалық жүйелерді басқару (өндірістік-техникалық процестерді, механизмдерді, машина жүйелерін) көбінесе техника ғылымдарымен зерттеледі.

Тірі табиғатта басқару, яғни биологиялық жүйелер арқылы басқарудың объектісі жаратылыстану ғылымын оқу болып есептеледі.

Басқару әлеуметтік процестерге әсер етеді – ұжымға, кластар әлеуметтік басқаруға жатады. Бұл облыс қоғамның әлеуметтік ғылымдарымен зерттеледі.¹

Басқару принциптері мен заңдылықтарын көбінесе кибернетика ғылымы қарастырады. Бізді қоршап тұрған орта өлі және тірі табиғат деп бөлетін болсақ, ал кибернетиканы техникалық, биологиялық және әлеуметтік деп бөліп қарастыруға болады.

«Әлеуметтік басқару» түсінігі қысқаша және жалпы түрдегі мәні бар. Әлеуметтік басқарудың қысқаша мәні әлеуметтік процестердің әсерінен алдыға қойған мақсатқа жету.

Әлеуметтік жүйелер – күрделі, ал бұларды басқару да өте күрделі. Адамдарды және қоғамдағы адамдарды басқару кезінде (әлеуметтік жүйені), сонымен қатар кез-келген ішкі істер орган қызметкерлерін басқарудың мәні – ең алдымен олардың еркіндігін, эмоциялық мінез-құлықтарын, этикасын біліп алған жөн.

Бірақ, кибернетика ғылымының көзқарасына сай әр түрлі салаға ортақ белгілер тән. Кибернетиканың барлық анықтаушы түсініктерінде «бақылау» тікелей немесе жанама көрсетіледі, біріншіден, бұл процесс орталықтандырылғандықтан, ол қоғам мен табиғат дамуындағы объективті заңдарға жауап береді, екіншіден, басқару әрқашан күрделі объектілер,

¹ Ішкі істер органдарындағы басқару негіздері- Корнев А.П. М.1989ж.

объектілер-жүйесі байланысына ықпал етеді, үшіншіден, басқару информациялық процесстен бөлінбейді және жүйені ұйымдастырады және тәртіпке салады.

Халық пен қоғам адамдарының басқарудағы ұйымдастыру проблемасын зерттегенде, ең бастысы, кибернетикалық және әлеуметтік аспектілердегі «басқаруды» айыра білу қажет.

Кибернетикадағы басқару аспектісінде ол объективті процесс ретінде көрсетіледі, күрделі элемент жүйесіндегі мағлұматтар айырбасымен әрдайым байланыста. Ол жүйе қызметінің жұмыс істеу тенденциясын жеңілдетеді. Кибернетикалық басқару аспектісі қоғам дамуының әлеуметтік заңдарының ықпалымен әлеуметтік жүйенің өзін-өзі басқару және өзін реттеу арқылы іске асады. Бұл тұрғыда жүйе адамдардың тілек, еркіне қарамастан өзі «басқарады». Адамдар қоғам дамуының объективті заңдарын біле алады және алған білімін басқарудың әлеуметтік жүйесінде тиімділігін арттыру үшін қолдана алады, бірақ олар бұл заңдарды өзгерте немесе жоя алмайды. Түйіндей келе өзін-өзі басқару және өзін реттеу эффектісі механикалық және биологиялық жүйелерге тән емес, сонымен қоса, әлеуметтік жүйеге тән².

Сол уақытта басқару процесіндегі айырмашылық механикалық және биологиялық жүйеде табиғат заңдарының ықпалымен жүзеге асады. Әлеуметтік жүйенің функциясын реттейтін объективті заңдары, біріншіден, әлеуметтік заңдар, яғни тарихи өзгермелі, екіншіден, қолданылуы тікелей (автоматты) емес, жанама, яғни ол адамдардың санасы арқылы және еркінің күшейуімен жүзеге асады. Адамдар өзінің экономикалық және әлеуметтік-психологиялық ықпалына жүгіне отырып, басқару алдында нақты бағыт ұсына оның мазмұны мен мақсатын анықтайды. Әлеуметтік және саяси мәндегі мақсаты мен еркін анықтағанда бұларды игеру басқарудың әлеуметтік аспектісінен тұрады. Ол әлеуметтік басқаруға ғана тән. Ал осы оқиғада басқару процесі қалай объектіленетіні маңызды емес – жүйені «автоматты» түрде өзгертетін қоғам дамуының стихиялық әрекеттегі заңдары ма, әлде адамдар қызметінің осы стихиялық факторды ұғына отырып, әрекет етуі. Осы және басқа оқиғада, басқарудың әлеуметтік жүйесінің құрамында кибернетикалық және әлеуметтік аспектілер бар.

Әлеуметтік басқару арқылы, яғни өндірістік қатынасқа төнген мақсаттылық қызметте, адамдар алдына төнген қоғамдық қатынастар және қоғам дамуының объективті заңдарының мақсатты тапсырмаларын шешеді. Бұл ұқсастықтың дәрежесі басқарудың нәтижелілігін көрсетеді. Осы бейнеге сай, басқарудың әлеуметтік жүйелерін (әлеуметтік басқару) екі деңгейде қарастыруға болады - кибернетикалық және әлеуметтік.

Сәйкесінше ішкі істер органдарының ғылыми ұйымдастыруды басқару проблематикасы оны екі аспектіде қарайды – кибернетикалық және әлеуметтік немесе формальды-логикалық және мазмұнды.

«Басқару» түсінігін анықтау үшін минимум үш элементті қарастырамыз, бұл «қызмет», «мақсат», «объект».

² Басқару және бүтіндік М., 1974 Н.Т. Абрамова

Ішкі істер органдарындағы басқару негіздері- Коренев А.П. М.1989ж.

Қызмет. Басқару бірінші кезекте басқару процесіндегі қатысушылардың энергетикалық (физикалық) және психикалық (ақыл мен ерік) күшінің жұмсалуды. Әлеуметтік сферадағы басқару адам қызметінің кейбір жұмыс операцияларын орындаумен байланысты. Антропоморфтық түсінігіндегі басқару қабылдаған ақиқатты, құрылысы ретінде барлық басқару еңбек ретінде көрсетеді. Бұл аспектіде басқаруды еңбек қызметі ретінде қарастырамыз.

«Қызмет» басқаруы қажетті алғы шарт ретінде барлық басқару қатынастарын біріктіреді, қандай да болмасын әлеуметтік жүйенің әлеуметтік басқарудағы және жүзеге асырудағы қажетті формасының әмбебап қасиеті. Басқарудың формальды жағы ретінде, «қызмет» басқаруды жүзеге асыруға ықпал ететін ережелер, амал мен тәсілдер жиынтығы. Іс жүзінде, басқару технологиясы өзін материалды сақтауыштарда бекітілген немесе сақталған информацияларда көрсетілген ереже, әдіс, тәсілдердің жиынтығы.

«Қызметтің» жалпылық және формальды жағы және оның энергетикалық күш әсерімен дәл есептеуі және өлшеуі, оны әлеуметтік басқарудағы кибернетикалық аспектісі түрінде көрсетеді. Бұл өз кезегінде формальды – логикалық проблемаға негіз береді, басқару процесін математикалық баяндайды, басқаруға әлеуметтік жүйедегі кибернетикалық тәсілдер мен ПЭВМ-ді енгізеді.

Сонымен, «қызмет» категориясы объективті мазмұндаманы иемдене, басқару процесіндегі тәсілдер мен бағыттарына едәуір практикалық қорытынды шығаруға мүмкіндік береді.

Мақсаты. Барлық қызмет түрі мақсатының орындалуын және жүзеге асырылуын болжамдайды. Сонымен бірге адамдар мақсат қана қоймайды, бірақ оны жүзеге асыру үшін ерік – жігерін қолданады. Басқарудың интеллектуалды және ерік кезені бар болады және үздіксіз айқындалады. Сондықтан, басқаруға кез келген қызмет жатпайды, тек мақсаттылық басқару.

Әдебиеттер:

1. Коренев А.П. Основы управления в ОВД. Уч. пособие М., 1989 г.
2. Малков В.Д. Веселый В.З. Понятие социального управления. Управление органами внутренних дел. -М. 1987 г.

№ 2 дәріс тақырыбы:

Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы басқару әдістері

Ішкі істер органдарының басқару процесі басқару субъектісінің басқару объектісіне әсер етуінен, сондай-ақ мақсаттылық әрекет жасаудағы адам еркі. Адамдар жүрісі олардың алдына қойған мақсатына, міндетіне жетудегі еркі.

Басқару қызметін жүзеге асыруда басқару субъектісі басқару объектісіне әртүрлі әдіс, тәсіл арқылы әсер етеді.

Келтірілгеннен қорытынды шығаруға болады: Басқару әдісі – бұл басқару мақсатының, міндетінің және функцияларының практикада жүзеге асырылуы. Басқару әдісі басқару мақсатымен тікелей байланысты. Мақсат әдісті

қолданудың спецификасымен байланысты, ал өз кезегінде әдіс мақсатқа жетудің мүмкіндігін және басқару мақсатының қандай түрде қол жетуін көрсетеді.³

Басқару әдісі келесі белгілерде сипатталады:

- Әдіс - амал басқару субъектісінің басқару объектісіне басқарушылық ықпал ету;
- әдіс – басқару субъектісінің басқару объектісімен арасындағы байланысты көрсетеді;
- әдістер – бұладамдар қызметінің бірігіп істеуінен мақсат пен міндеттерге қол жеткізу;
- басқару әдісі басқару жүйесінде негізгі элементтің бірі. ПД басқару қызметі басқару әдісінің ең көп көлемін қолданады.

ПД жүйесіндегі қолданыстағы барлық басқару әдістерін келесідей классификациялауға болады:

- әсер ету характеры бойынша – тікелей әсер ету – жанама әсер ету; әсер ету тәсілі бойынша - жалғыз, коллегиалдық, коллективтық; уақытаралық сипаттама бойынша – уақытша және ұзақ мерзімді;
- әсер ету дәрежесі бойынша - тактикалық, стратегиялық;

II органдарының ерекшелігіне қарай, басқару әдістері арқылы басқару ішкі жүйелік және сыртқы жүйелік аспектіде жүзеге асырылады:

ішкі жүйелік аспектіде басқару әдісі басқару жүйесіне әсер етуге қолданады;

сыртқы жүйелік аспектіде II органының лауазымды тұлғалары мен оның бөлімшелерінің нпқты қоғамға қарсы әрекеттерге, құқықбұзушылық және криминогенды факторлардың (алдын-ала тергеу, профилактикалық жұмыстар, қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті қастамасыз ету) мақсатын жоюмен сипатталады.⁴

Айта кеткендей, басқару қызметінде басқару субъектісі басқару объектісіне әсер етеді, бұл жерде жалғыз басқару әдісі емес, әдістер жүйесін қолдана отырып мақсаты мен міндетін атқарады. Басқару әдісін басқару қызметінде қолданғанда, есте сақтай кететін жайт, әдістер бір юіріне кедергі тудырмайды, керісінше, толықтырады, әрбір әдіс басқарудың мақсатына жетуде өз септігін тигізеді.

ПД басқару жүйесінде адамның санасы мен сезіміне әсер ететін екі универсалды тәсіл бар: сендіру және мойындату. Олар басқарудың жалпылама әдісін құрайды.

Бұл өз кезегінде басқару қызметінің жалпы әдісінен шығады, әр түрлі варианттарда көрсетілуі мүмкін – бұл өз кезегінде бізге басқару әдісінің түрінің бөлінуіне негіз болады

Қазіргі таңда классификация әдісінің бекітілген критерии жоқ. Басқару әдісінің классификациясының критерии басқаруға характердың әсер етуі:

³ ПО басқару негіздері. А.П.Корнев. М,1989.

⁴ ПО басқаруды ұйымдастырудың ғылыми тәсілі. А.П. Ипакян М., 1972.

тікелей;
жанама.

Барлық әдістің тікелей әсер еті біржаты, басқару субъектісінің басқару объектісіне билік жүргізуі. Бұл жағдайда басқару субъектісі орындалуға жататын шешім қабылдайды. Шешім орындалмаған жағдайда басқару объектісіне кері әсерін тигізеді, жауапкершілік тудырады. Тікелей әсер ету әдісін әкімшілік әдістер деп атайды.

Басқару әдісінің келесі тобы – бұл басқару объектісіне жанама әсер ету. Оның мәні, бұлардың көмегімен басқару субъектісі басқару объектісіне әсер ету арқылы керекті нәтижеге қол жеткізеді. Басқару субъектісі басқару объектісіне қоятын талаптары, басқару объектісінің бұйрығы бойынша емес, басқару объектісінің өзі бұны орындауға зығушылық білдіреді, оның қызметін ынталандыруға керекті амалдар орындалады.

Сондықтан бұндай әдістер экономикалық басқару әдісі деп аталады.

Келесі топ әлеуметтік – психологиялық басқару әдісі – басқару субъектісінің басқару объектісіне моральдық, психологиялық әсер ету. Бұл әдістер әкімшілік және экономикалық әдістермен қатар кең қолданысқа ие. Әрекет түрі: Бұйрық, материалдықмадақтау, психологиялық әсер ету.

Әкімшілік, экономикалық және әлеуметтік – психологиялық басқару әдісін айта отырып, бұл әдістер өзара байланысты, басқару қызметінде жеке дара қолданылмайды. Барлығының мақсаты бір – басқарудағы шешімдеоді жүзеге асыюу.

Барлық басқару әдістерің өзінің сырт бейнесі белгілі пішінде көрсетіледі. Басқару әдісінің түрі – бұл оның сыртқы мәні.

Басқару әдісі негізінен түр арқылы жүзеге асырылады. Сондықтан, басқарудың тиімділігі түрге тәуелді.

Әсер ету әдісінің көптүрлілігі оны көрініс табу түрлері:

ауызша – басқару субъектісінің басқару объектісіне ауызша әсер ету;

жазбаша – басқару субъектісінің басқару объектісіне жазбаша әсер ету;

сондай-ақ, құқықтық – басқару субъектісіне заң шығарушымен қабылданған заңдар, бұйрықтар, хаттамалар, уставтар және т.б.

құқықтық емес – мемлекеттік емес, қоғамдық ұйымдарға бағытталған әсер ету әдісі.

II органының жүйесінде әкімшілік ісер ету әдісі басым. Кейбір жағдайларда әлеуметтік – психологиялық әдіс те қолданады. Экономикалық әдіске келетін болсақ ол кең қолданылмайды. Қазіргі таңда ІІД басқару жүйесінде бюрократиялық әдістен қайтып, басқарудың ғылыми негізін неғайтуымыз керек:

Шешім шығару процедурасын жеңілдету;

Бақылаудың механизмы мен әдісін қайта қарау;

Сыншыны дамыту;

Жұмысқа белсенділікті арттыру;

Әрбір жұмыскердің шығармашылық инициативасын арттыру.

Әдебиеттер:

ПО басқару негіздері. А.П.Коренев. М,1989.

ПО басқаруды ұйымдастырудың ғылыми тәсілі. А.П. Ипакян М., 1972.

3.Дәріс тақырыбы: Қазақстан Республикасы ПО –ы кадрлармен жұмыс істеуді ұйымдастыру

Әр ұйымның кадрлық қамтуы маманды жинау арқылы жүзеге асады, яғни «ұйым қажет ететін маман негізіне ие» тұлғаларды. Мамандық белгі бойынша кадрлармен барлық жұмыс іске асады-кадр таңдау, орналастыру, оқыту мен үйрету. Қажет етілетін мамандық қамту функциясынан кадрлар болжауы мен құру, оқыту, қайта даярлау, квалификация жоғарлату, кадрлардың орнын ауыстыру шығады.

Ішкі істер органдар жүйесі қиын және түрлі жұмыстарды орындау үшін мамандар кеңдігін қажет етеді, жұмыстарды істеу және өзін қамтамасыз ету үшін.

Кейде «ішкі істер органдарының жұмыскері» мамандығы бар сөздерге тап боламыз. Баспасөзде әдетте бұл ұғымды ең көп ішкі істер органдарда тараған мамандыққа қолданады-полиция жұмыскеріне. Мамандық - жұмыс түрі, ал ІІБ жүйесі бір адамды теоретикада да барлық қызмет түріне оқыта алмайды. «Теңіз флоты Министірлігінің жұмыскері», «Ауыр көлік Министірлігінің жұмыскері» және т.б. мамандықтар жоқ. Барлық бөлімшелерде дәрігерлер, түзетушілер, инженерлер және т.б. жұмыс істейді.

Жұмыскер қызметі белсенді түрде этика деп аталатын ғылыммен оқытылады, онда үлкен орынды деонтологиялық кодекс орын алады. Мамандық қызметін реттейтін моральді қызметін реттейтін моральді бірліктер мен ережелер жиынтығы. Танымалы: медициналық этика, журналистикалық этика, полициялық этика. Бұндай ережелер жиынтығы белгілі мамандық иегер қызметін белгілейді, шектеулер мен жұмыс уақытындағы істі белгілейді (мамандық құпия сақтауын).

ҚР ІІБ жүйесінде көптеген мамандар жұмыс істейді-юристер, экономистер, мұғалімдер, медиктер, инженерлер және т.б., Л.М Колодкин профессордың санауы бойынша ішкі істер органдарында 3 мыңнан астам маман жұмыс істейді.

Ішкі істер органдарында кадр функциясының мазмұның түсіну үшін анықтама түрін белгілеу қажет.

Алдымен «кадр», «кадрмен жұмыс», «кадрмен жұмыс істеу жүйесі» түсініктер мағанасын ашу қажет. Сондай-ақ «кадр» түсіні белгілі бір жұмыспен біріктірілген адамдар жиының білдіре алады, мысалы механизаторлар кадры, техникалық кадр және т.б. Тар мағанада мекеме, ұйым, кәсіпорын кадрлары туралы айтуға болады. «Кадр» сөзі жұмыскердің жеке белгісін айқындай алады, мысалы жаңа және ескі кадрлар, маман тиістілігі, мысалы инженер-техникалық

кадрлар, медициналық кадрлар, басқару процесіндегі функциялардың ролінде (басқарма, орындау).

Бастапқыда «кадр» сөзі тыңыш уақытта қарулы күш орталығы белгілеген, ең алдымен офицерлік корпусы. Бұл мағанада қазіргі уақытта түсініледі.

«Ішкі істер орган кадрлары» термині астында белгілі нормативті-қызметін атқаратын мамандар жинағын түсіну керек, ішкі істер органы белгілеген штат санына сай және бұл үшін төлем ақы алатын, ақшалай түрде.

Бұның негізінде келесі критериялар салынған: функционалды жолдармен – қызметкермен орындалған міндеттер мазмұны; уақыт факторы- үнемді және уақытылы орындалу; құқықтық аспект-орган штат саны немесе ішкі жұмыс бөлімшесінде орындалған нормативті қызметтік міндеттер; кәсіптік - негізгі мамандық негізінде қызметтік міндеттерді орындау; ынталандыру- жұмыс қызметі ынтыланады, яғни олар үшін қызметкер әр қашан ақшалай қосымшаны алады.

Ішкі істер органдар қызметінде кадр түсінігіне қосымша түсінік еңгізу қажет- арнайы лауазымның болуы. Нәтижесінде, ішкі істер орган кадрына арнайы лауазымды болады. Басқарушылық және жай құрылым, курсанттар мен ҚР ІІБ арнайы оқу орындарындағы тындаушылар.

Сондықтан ішкі істер органдарында кадрлар құрамы ішкі істер орган штатының аттестатануымен айналысатын арнайы тұлғаларға байланысты.

Сондай- ақ кадрлар классификациясында үлкен мағынаға тәжірибелік және теоретикалық қызуғушылыққа ие, бұл өз құрамымен жұмыс істегенде қте маңызды.

Ішкі істер органының кадрларын арнайы білім даярлығы бойынша бөлуге болады: жоғарғы білімімен, орта, орта арнайы біліммен. Бұл бөлімдерді дайындық арнаулығына қарай бөле аламыз, мысалы юристер, азаматтық оқу орындарын бітіргендер (университеттің заң факультетін бітіргендер, заң институттары) ҚР ІІБ арнайы жоғарғы және орта оқу орындарын бітіргендер.

Келесі бөліну белгісі қызметкердің жұмыс орны. Ішкі істер орган штатының кадрлар орналасуына байланысты қызмет бөлінеді: рядовой, кіші, басқарма саптық бөлімше, инспекторлар мен басқарма бөлімдері

Жұмыс саласына қарай кадрлар бөлінеді: қылмысты іздеу жұмыскерлері, тергеу бөлімі, ДП, түзету-еңбектік орындар қызметкері және т.б.

Қатысу мен шешім қабылдау жауаптылығына байланысты ішкі істер органы бөлінеді: басшылар, мамандар және техникалық орындаушылар.

Басшылар арнайы лауазымына байланысты бөлінеді: кіші, орта, үлкен және жоғарғыға.

«Кадрмен жұмыс» сөзі шаралар ұйымдастыру мен техникалық әдістерді, ішкі істер органдарында кадр функция жүйесін орындаумен байланыстының бәрін еңгізеді.

«Кадрмен жұмыс» пен «кадрмен жұмыс жүйесі» түсінігімен тығыз байланысты, оған негізгі элемент ретінде енеді.

«Кадрмен жұмыс жүйесі» кадрдың барлық сұрақтарын өзіне еңгізеді. Шет ел баспасөзінде «қызметкер жүйесі», «карьераны ұйымдастыру» түсініктері кең пайдаланылады, ал олар «кадрмен жұмыс жүйесі» түсінігінің синонимдері.

Қандай элементтерден кадрлармен жұмыс жүйесі тұрады?

Орган мен бөлім құрылымы, олармен орындалатын функция түріне байланысты жұмыскердің жалпы саны анықталады, олардың лауазым бөлімі, яғни штат тұруы. Сондықтан жұмыстардың жалпы саны, олардың мамандық даярлауы мен басшылық құрамы кадрмен жұмыс жүйесінің басты элементі. Бұл сатыда жұмыскер саны, олардың дайындалу дәрежесі мен қызмет бабы анықталады.

Органның дұрысты дәрежеде жұмыс істеу үшін оған кім керек деген сұрақпен қоса, олар қандай білім, тәжірибелі болу керектігі анықталу керек: өзіндік сапа қандай дәрежеде болу қажет қызмет жұмысына сай болу үшін.

Кадрмен жұмыс жүйесінің екінші элементі негізгі кадр таңдау, орналастыру, қызметке даярлау. Бұл элемент кадрмен жұмыс жүйесінде ең маңызды.

Кадрды іздеу өзінің мағанасы бойынша белгілі лауазымға тиесілі нақты адам іздеуден тұрады. Сонымен қатар кадр іздеу-қызметкерлер коллективін құру. Қызметкерді іздеу мәселесі коллектив тұрғысынан жиналған жұмыскерлер керекті лауазымға сай болмау мүмкін, бірақ дұрыс орналасқанына байланысты сапалы жұмыс істеу мүмкін.

Кадрмен жұмыс жүйесінің маңызды элементінің бірі қызметтерді белсенді шығармашылық жұмысқа жұмылдыру (моральді және материалды ынталандыру), жұмыскерді ғылыми негізделген саралау, олардың: іскер, моральді сапалы, жұмыс дисциплинасын нығайту және қызметтің заңдылығын бекіту. Кадрмен жұмыс жүйесінің құрамдас бөлігі жеке құрамды маманды даярлау. Ол кадр даярлауынан тұрады. Жалпы алғанда кадрмен жұмыс жүйесінің элементінің сипаттамасы осы. Олардың әрқайсысы өз кезегінде бірқатар элементтерден тұрады

Әдебиеттер:

1. Туманов Г.А. Кадры в системе управления органов внутренних дел. Лекция М-1974.
2. Фатула А.В. Закрепление кадров в органах внутренних дел для интенсивно развивающегося региона. М-1979.

4. Дәріс тақырыбы: Қазақстан Республикасы ІІО–н қызметіндегі ақпаратты – талдамалық жұмыс.

Ішкі істер органдардың аналитикалық жұмысы -__ бұл осы органдардың қызметшілердің арнайы немесе үнемі жүргізілетін қызметтермен қатар өзге де қызметтерді зерттеу, тану және басқару жүйесін мақсаттылықпен қамтамасыз ету негізінде ақпараттандыру болып табылады.

Аналитикалық жұмыста қылмыстылықты зерттеумен және құқық тәртіп жай күйімен ғана шектелуге болмайды – ішкі істер органдардың қызметінің жеке меншік жағдайын толығымен талдау жасау қажет. Басқарушылық әлеуеттерді қарастыру барысында көптеген авторлар оған ақпараттандыруды енгізген болатын. Барлық зерттеушілер басқарушылық жинақ циклінің жеке –

дара элементтері ретінде оларды белгілеуіне тәуелсіз ақпараттарды өңдеу немесе талдау және оларды жинау барлық басқару циклінің үрдісіне ақпаратпен жетудің негізін белгілеп кету керек.

Ішкі істер органдарының басқару қызметінің үрдісінде аналитикалық жұмысы органдарының жұмысы және олардың бөлімшелерінің құрылымы сонымен қатар, әртүрлі басқарушылық шешімдерін негіздеу және оларды өңдеу аса маңызды болып табылады. Ішкі істер органдарының талдауының басты бағытының нәтижесі – жеке – дара жұмыстарының тиімді жүргізілу жолдарын және жетістікпен кемшіліктің себептерін ашу болып табылады.

Аналитикалық жұмыстың маңыздылығы алғашқы және туынды ақпаратты бар болуында. Алғашқы ақпараттарды оқиға және олардың белгілері, фактісін белгілеу болса, туынды да алғашқы ақпараттың өңделуінен кейін олардың сақталуы және пайдалану үрдісі болып табылады.

Сонымен қатар, әртүрлі ақпараттарды пайдалануға және аналитикалық тапсырмаларды үнемі және кезектілік бойынша шешу үшін пайдалануға ұзақ уақытқа сақталған ақпараттарды шектейді.

Ақпараттарды үнемі түсетін, шұғыл деп бөлу маңызды болып табылады. Біріншісі, әдеттегідей, әртүрлі құбылыс және үрдістердің жай күйінің алдын ала белгіленген көрсеткіштерге сәйкес белгіленеді. Екіншісі, бұл көрсеткіштермен сипатталмаған яғни, жаңа құбылыстар.

Осы элементтердің нәтижесінде жедел жиһа әртүрлі ақпараттардың:

- әлеуметтік – экономикалық және демографиялық сипаттағы аумақтық қызмет көрсету;
- криминологиялық құбылыстары;
- органдарға тән қызметтің тиімділігі.

Басқару жүйесінің өткенгі және қазіргі ақпарат жай күйін белгілеп, болжауға бағытталған.

Ішкі істер органдарының басқарушылық тәжірибесіне сай, статистикалық, жедел – қызметтік және жедел – іздестіру ақпараттарын белгілеуге болады. Бұл жағдайда, статистикалық жедел – қызметтік және жедел – іздестіру ақпараттары сияқты, белгілі бір есептілікті құрайтын есептілік ақпараттар болып табылады. Олар көбінесе, сан тілінде жүргізіледі.

Жедел – қызметтік ақпараттар ішкі істер органдар жұмыстарының нәтижелерің талдап, нақты бағалауға мүмкіндік береді. Жедел жиһаны талдау негізінде жоспарлаудың жай күйі жоғары тұрған іскі істер органдарының және олардың бөлімшелерінің қызметтерін тиімді бақылау үшін, құрал және күш жігердің дұрыс жұмсалуды және олардың бағынышты аппараттарының қызметіне ықпал ету болып табылады.

Жедел – іздестіру жүйесінің ақпараттары қылмысты ашып және олардың алдын алу негізінде қылмыскерлерді іздестіруді тиімді жүзеге асыру және ұрланған мүліктерді іздестіру шаралары және т.с.с.

Ішкі істер органдарымен шешілетін сол немесе өзге де көпжақты тапсырмалардың қорытындысы ретінде, келесі бағыттарды талдауға болады. Олардың әр қайсысына тән арнайы ақпарат көлемі мен оларды жинау, өңдеу

және мақсаттылық түрде жүктеудің нәтижесінде нақты талдау әдісі н белгілеуге болады. Оларға келесі бағыттар жатады:

1. құқық бұзушылық тенденциясын зерттеу және ішкі істер органдарының қызметіне болжамды нәтижесін беру мақсатында қоғамдық тәртіпті және қылмыстылықпен күресуін күшейту бойынша тиімді шаралардың жүргізілуі.

2. жыл, тоғыз ай, жарты жыл, тоқсан сайынғы органның жай күйді жинақы түрде талдау болып қоғамдық тәртіп туралы толық ақпарат көлемі бағаланып және қылмыстылықпен күресудегі олардың ерекшеліктеріне ықпал ету әдісі немесе көпшілікке белгілі факторлардың нәтижесі табылады.

3. жай күйдің ағымдық талдауы он және бір күндік ақпаратты бағалаудың негізінде қоғамдық тәртіпті қорғау және қылмыстылықпен күресудегі мақсаттылық шараларды жүргізу арқылы жұмыс жоспарына түзетулер енгізу органдарының жедел басшыларының қажеттілігіне қызмет етеді.

4. қоғамдық тәртіптерді және қылмыстылықпен күресудегі жекелеген мәселелерін зерттеу. Бұндай әрбір зерттеулер ақпарат шеңбері олардың мақсатымен белгіленеді.

Өткен ақпараттар жүйеге бірінші белгі келіп түскенге дейін ортаның кейбір өзгерістері және оларды сипаттайтын факторлардың, ұзақ уақыт кескінінің негізінде тәжірибемен тексеріліп және «үнемі жат» жүйесін құрап тұрады. Қазіргі кездегі ақпарат жүйеге ортаның өзгерістері туралы бірінші белгі келіп түскеннен кейін ғана жүйеге түседі. Бұндай ақпарат жедел жат жүйесінің мазмұнын құрай отырып, жаңа түзетулердің ықпалы және сфералық факторлардың уақытша қызмет етуімен сипатталып, сақталуын талап етеді.

ПО басқармасын ақпаратпен қамтамасыз ету жаңа әдісі мен нысанын үнемі ұйымдастыру және жүзеге асыру қажеттілігін туындатады.

Басқару түсінгі, кибернетикада қалыптастырылған ақпарат мазмұнын басқаруда көрсету негізінде басқару және ақпарат үрдістерінің бірлігімен тығыз байлынысты.

Кез келген басқару басқарушылық ықпалын таңдау үшін ақпарат негізінен ала отырып, басқарушылық ықпалының өзі ақпараттың негізінде қалыптасады.

Қоғамдағы ақпарат қайнары адамзат қызметі болып табылады, сол себепті әлеуметтік ақпарат «білім» және «мәлімет» деген ұғымға өздерінің ыарлық қасиеттерінің мазмұны бойынша жақын орналасқан: анықтылық, толықтылық, алғашқылық, ескіру. Олар туралы біз кейінірек айтамыз.

Басқару теориясы мен тәжірибесінде «ақпарат» үш аспекті түрінде көрініс табады:

1. Прагматикалық – мақсатқа жету көз қарасы бойынша;
2. Сематикалық – сөз және сөз тіркестерінің мағыналық жақтары, талқылау дұрыстылығы мен мазсұнының көз қарасы бойынша;
3. Синтаксистік – тапсырушылық, техникалық әдістерінің көз қарасы бойынша (синтаксис – құру, тәртіп).

Ақпарат теориясының құрылуы мен дамуына американдық ғалым клод Шеннон «Математикалық теория байланысы» деген әдбиетінде өз үлесін қосқан.

ПО – на ОПП бойынша жүктелген қызметтерін жүзеге асыру үрдісінде қылмыстылықпен күресудегі тікелей және жанама жолдары арқылы ақпараттардың кету шеңбері тоқтаусыз жүргізіледі. Осы ақпараттың негізінде ПО дамуына, қызметің қалыпты түрде қамтамасыз ету болып табылады.

Жалпы ақпарат ұғымы басқару жүйесіндегі қатынастарының сыртқы құбылыстар, фактілер, оқиғалар туралы мәліметтер жиынтығын құрайды. Ақпарат басқару объектісі мен субъектісінің арасындағы байланысын көрсетеді.

Әдебиеттер:

8. Афанасьев В.Г. Социальная информация и управления обществом. М., 1975г.,с.32-40,61-77,111-145.МИ9,А-941)
9. Воскресенский Г.М. Теория и практика информационного обеспечения управления в органах внутренних дел. М, 1985г., (Х-621,В-764).

5. Дәріс тақырыбы: Қазақстан Республикасы ПО-ны жоспарлау және басқару шешімін қабылдау және ұйымдастыру.

Жоспарлау –сапалық, ойшыл қызметін күрделі саласы, ол жүйенің мақсаттарын және олардың жүзеге құралдарын анықтауда адамның белсенді ролі болмайды. Жоспарлауды тек қана жазбаша жоспарлауды құруға итермелеуге болмайды. Бұл басқарудың объектілерінің интеллектуалды, шығармашылық қызметі. 110-да ол өзіне қамтиды:

- басқарулық әсер ету объектісінің, оперативтік жағыдайдың және олармен қылмыстылықтың жағдайының және қоғамдық тәртіптің бұзушылықтарының, олардың динамикасының және құрылымының өзгеруіне әкелетін себептерінің бағасын.

- жоспарланған кезеңге 110-ның негізгі бағыттарымен міндеттерін анықтау.

- 110-ның белсенді міндеттерін шешу үшін жүргізілетін алдын алу,едел, ұйымдастырушылық шараларды анықтау, күштер мен құралдарды рационалды түрде бөлу және тактикалық дұрыс пайдалану.

- жоспарланған шараларды орындаудағы 110-ның бөлімшелерімен және қызметтерінің өзара әрекеттесу нысандарын анықтау.

- шараларды орындаудың шынайы, нақты мерзімдерін жақтау.

Егер басқару мақсаты қоюды және оған жетуді білдірсе, ал жоспарлау оның маңызды құрылымды бөлігі, басқару жүйесінің болашақ қызметінің моделін құру, ол деген мақсатты қою және оған жету әдістерін жасау. Ал жоспар мақсаттар мен құралдардың жүйесін фиксациялауын білдіреді, және ол сол жүйенің қызметінің жағдайларында объектінің анықталған өзгеруін қарастырады.

Ішкі істер органдарындағы басқару шешімі дегеніміз – бұл, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді басқару саласындағы сұрақтарды шешуге бағытталған, бекітілген құзіреттілікке сәйкес, біржақты ішкі істер органдарымен және олардың қызметкерлерімен қабылданылатын шешім.(А.П.Коренев).

Ішкі істер органдарының басқару шешімінде органның қызметінің мақсаттары, міндеттері, функциялары, әдістері және құралдары көрініс табады. Шешім арқылы ішкі істер органдарының өздеріне жүктелген функцияларды жүзеге асыру барысында пайда болатын сұрақтар шешіледі. Шешімдер басқару (әкімшілік) қызметінің, қарсыбарлау қызметінің, сонымен қатар тергеу және алдын-ала тергеудің сұрақтары бойынша қабылданылады. Мысалға, тергеуді жүзеге асыруда қылмыстық-процесуалдық сипаттағы заңды шешімдер (актілер) басқару шешімінің белгілеріне иемденеді. Ішкі істер органдарымен қабылданылатын шешімдердің көбі ПО ішкі жүйесін басқаруда және ПО сыртқы әкімшілік қызметті жүзеге асыруда пайда болатын сұрақтарды шешуге бағытталған.

Ішкі істер органдарының қызметінде орын алған басқару шешімдерінің мәнін талқыға сала отыра, осы жүйелер әрдайым ауысып отыратын сыртқы орта жағдайларында жүзеге асатындығын ескеру қажет. Ішкі істер органдарының дұрыс қызмет атқаруы үшін соңғылардың әрқилы қыпалдарына жауап беруі бағынышты, былай айтқанда шешімдерді қабылдау және орындау.

ПО-ның алдында жаңа міндеттердің пайда болуымен байланысты, тиісті шешімдерді қабылдауды талап ететін жедел жағдайдың өзгеруі біруақытты (мысалға, қылмысты жасау) және біруақытты аралығын қамтитын созылмалы (мысалға, әлеуметтік-саяси өмірде көрініс тапқан кері өзгерістер, халықтың санының өсуі, өнеркәсіптің өсуі және т.б.) болуы мүмкін.

Осыған орай, басқару шешімі мақсатты, жолды және оларға қол жеткізетін құралдарды таңдаумен байланысты субъектінің қызметін ұйымдастыратын ерікті акт.

ПО-мен шешілетін міндеттердің күрделілігі және әрқилылығы олардың әртүрлі басқару шешімдерін қабылдау қажеттілігін негіздейді. Олардың жіктелінуі теориялық және практикалық мәнділікке ие.

Әдебиеттер:

1. Иванов Н.Н., Малюткин В.А. Разработка, принятие и организация исполнения управленческих решений в МВД, УВД. М-1981г.,ДСП (Х-621,И-205).
2. Туманов Г.А. Организация исполнения управленческих решений в органах внутренних дел. М, 1971г.,(Х-621, Т-830).

2.3. Семинарлық сабақтың жоспарлары.

1-тақырып. Әлеуметтік басқару негіздері.

Бірінші тақырыптың семинарлық мақсаты болып ішкі істер органдарының жүйесі жөнінде білімдерді беру, тыңдаушылардың қауымды басқару жүйесіндегі ішкі істер органдарының орнын және ролін, сонымен бірге, Қазақстан Республикасы ІІО жүйесін ұйымдастырудың мәнін білу мен түсінуді тексеру.

ДӘРІС ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Әлеуметтік басқарудың ұйымы, мазмұны және түрлері. ІІО Әлеуметтік басқару жүйесі ретінде.
2. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы басқару жүйесін ұйымдастыру.
3. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының құрылымын ұйымдастыру. Ішкі істер органының жүйесінің құрылуының негізгі бағыттары.

Пәннің бірінші тақырыбы теориялық тұрғыда күрделілік туғызады. Қазіргі күні басқару ғылымының негіздері көбіне шешіліп жатыр, ал жаңа концепциялардың ақпараттың көздері жеткіліксіз. Қазір әлеуметтік басқарудың жалпы мәселелерін терең түсінбей құқық қорғауды қамтамасыз ету сферасындағы және ІІО басқару қызметіндегі басқарудың өзінділігін зерттеуге кірісуге болмайды.

СЕМИНАРЛЫҚ САБАҒЫНЫҢ ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Әлеуметтік басқарудың құрылымы, мазмұны және түрлері.
2. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы басқару жүйесі.
3. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы басқару жүйесінің мақсаттары міндеттері және функциялары.
4. Ішкі істер органдарының ұйымдастырулық құрылымы және оның себепкер шарттары.
5. Ішкі істер органдары қызмет және білімдерінің функцияларын шектеу.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Құқықорғау органдарының зерттеу пәні.
2. Басқарудың құқықорғау органдарының объектісі және субъектісі.
3. Құқықорғау органдары басшысының құқықтық жағдайы, басқарудың негізгі субъектісі ретінде.

Әдебиеттер::

1. Малков В.Д., Веселый В.З. Понятие социального управления. Управление органами внутренних дел. Лекция, М., (Х-621, М 194)
2. Основы управления в ОВД: альбом схем. Уч. пособие. М., 1988г.

2- тақырып Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы басқару әдістері.

ДӘРІС ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Әлеуметтік басқару әдістерінің мәні және жіктелуі.
2. Жалпыға бірдей ықпал жасау әдістері және оларды ҚР ПО-рының басқарулық қызметінде пайдалану.
3. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы басқарудың арнайы әдістері.

СЕМИНАРЛЫҚ САБАҒЫНЫҢ ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Әлеуметтік басқару әдістерінің мәні мағынасы және олардың жіктелуі.
2. ПО-ры қызметіндегі жалпыға бірдей ықпал жасау әдістері.
3. Жүйе ішіндегі және жүйеден тыс аспектілер.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Басқарудың әкімшілік әдістері және оларды ішкі істер органдарында қолдану ерекшелігі.
2. Ішкі істер органдарындағы әлеуметті-психологиялық және экономикалық әдістер.

3-тақырып ПО-ғы мамандармен жұмыс жасуды ұйымдастыру.

ДӘРІС ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы қызмет.
2. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы кадрлық басқару функциясының мазмұны.
3. Қазақстан Республикасы ПО-ғы мамандармен жұмыс жасауды әлеуметті-психологиялық аспектілері.

СЕМИНАРЛЫҚ САБАҒЫНЫҢ ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. ҚР ПО-да қызметті атқару.

2. ҚР ПО-ғы мамандарымен жұмыс жасауды ұйымдастыру. ПО-ғы кадрлармен жұмыс жасауда әлеуметті психологиялық аспектілерінің мәні маңызы.
3. Қазақстан Республикасы ПО-ры қызметкерлерінің қызметтік этикасы (басқарудың аспектісі жөнінде).

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Қақтығыс жағдайлар құрылымдыбұзу сипатындағы қақтығыстардың алдын алу және шешу.
2. Басшы жұмысының тәсілі және онының басқару процесін ұйымдастыруда маңызы. ПО-ры қызметкерлерінің ұжымында тиімді, әлеуметті психологиялық климаты құру.

Әдебиеттер:

1. Коренев А.П. Основы управления в ОВД. М., 1998г. (Х-621 О-753).
2. Ипакян А.П. Методы научной организации управления в органах внутренних дел. М., 1972г., (Х-621, И-760).
3. Научная организация управления органами внутренних дел. М., 1984г., гл. VII (ДСП, Х-621, Н-345).

4-тасырып Қазақстан Республикасы ПО қызметіндегі ақпараттық – талдамалық жұмыс.

ДӘРІС ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Ақпарат ұғымы және тәсілдері. Қазақстан Республикасы ПО-да пайдаланатын ақпаратқа қойылатын талаптар.
2. Қамтамасыз ететін аумақтағы жедел жағдай және онының компоненттері.

СЕМИНАРЛЫҚ САБАҒЫНЫҢ ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

3. Ақпараттар ұғымы, ПО-да пайдаланатын ақпараттарға қойылатын талаптар.
4. ПО-ғы басқару процесінде пайдаланатын ақпараттардың түрлері.
5. Жедел жағдай және оның компоненттері қамтамасыз ететін аумақтағы жедел жағдайды бақылаудың маңыздылығы.

ТӘЖІРИБЕЛІК САБАҒЫНЫҢ ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

Тыңдаушылар статистикалық кестені толтырып, анықтама жазады. Алдынала келесі сұрақтарды қарастырады:

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Қалада, аудандағы жедел жағдайды сипаттайтын көрсеткіштердің жүйесі.
2. Жедел жағдайды талдау кезінде статистикалық топтың түсінігі мен тағайындалуы.
3. ПО қызметіндегі блоктық жүйелік талдаудың әдісі.
4. Жедел жағдайды бағалаудағы жүйелік синтездің әдісі.

Тыңдаушылар статистикалық кестені толтырумен және аналитикалық анықтаманы жазумен айналысыды.

Әдебиеттер:

1. Герт Г.П. Правовые и организационные аспекты совершенствования информационного обеспечения деятельности горрайорганов внутренних дел. В сб.: Проблемы управления горрайорганами внутренних дел. М., 1981 г., (Х-621, П-781).

2. Перегудова Ф.И. Информационная система для руководителей. М., 1989 г., (65.05. К-741).

3. Коренев А.П. Основы управления в ОВД. М., 1998 г., (Х-621, О-753).

5-тақырып   ПО-н жүйесін жоспарлау, басқару шешімін қабылдау және оны ұйымдастыру.

ДӘРІС ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Қазақстан Республикасы ПО-ғы жоспарлаудың ұғымы, рөлі мен мағынасы және формалары.
2. Жоспарлаудың жүйесі және жоспарлаудың мерзімі, жоспарлаудың құрылымы және мазмұны.

ДӘРІС ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Басқару шешімнің ұғымы, құрылымы және мазмұны.
2. ПО-ғы қабылданатын басқару шешімнің жіктелуі.
3. Басқару шешімдерін өңдеу және қабылдау процесі.

СЕМИНАРЛЫҚ САБАҒЫНЫҢ ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

1. Жоспарлаудың ұғымы. Қазақстан Республикасы ПО-да жоспарлауға қойылатын талаптар.

2. Бір жылдық негізгі ұйымдастырулық іс-шаралар жоспарының құрылымы, ПО-да еңбекті ғылыми ұйымдастыру және жоспарлаудың әдістемесі және нысандары.
3. Басқару шешімнің ұғымы мен мазмұны. ПО-да басқару шешімін дайындау және қабылдау субъектілері.
4. ПО-да қабылданатын басқару шешімдерінің жіктелуі.
5. ПО-мен қабылданатын шешімдердің ерекшелігі. ПО-ғы шешімдерге қойылатын талаптар.
6. ҚР ПО-ғы басқару шешімдерін өңдеу және қабылдау процесі.

ТӘЖІРИБЕЛІК САБАҒЫНЫҢ ЖОСПАРЫ (2 САҒАТ)

Сабақ тәжірибелік тапсырмалар мен жағдайлар жинақтамасы негізінде жүргізіледі.

1. Бір жылдық ұйымдастырулық іс-шаралар жоспарының құрылымы.
2. Бір жылдық негізгі ұйымдастырулық іс-шаралар жоспарына қойылатын талаптар.
3. Ағындық, жоспарлау, белгіленген басқару шешімдерінің бір түрі ретінде.
4. ПО-ғы ағындық жоспарлауға қойылатын талаптар
5. Басқару шешімдерін ұғындыру және деталдау.
6. Басқару шешімін орындаушыларға жеткізу.
7. Орындаушыларды талдау және орнықтыру.
8. Орындаушыларға нұсқау беру және оларды оқыту.
9. Басқару шешімін орындаушыны қамтамасыз ету.
10. Басқару шешімнің орындалуын бақылау.

Әдебиеттер:

1. Кутушев В.Г. Социальное планирование в органах внутренних дел. - Саратов, 1983 г. ДСП (X-621,К-953).
2. Анализ, планирование, контроль. Методические рекомендации.- М.,1988.ДСП.
3. Малков В.Д. Организационно-методическое обеспечение планирования деятельности органов внутренних дел. - М., 1980. ДСП (X-621,М-194).
4. Тихомиров Ю.А. Управленческое решение. - М., 1972 (X-621, Т-462).

2.4. Пән бойынша тестік сұрақтар.

1. Басқарудың түрлерін көрсетіңіз.

- 1.1. техникалық, кибернетикалық, әлеуметтік.
- 1.2. механикалық, биологиялық, әлеуметтік.
- 1.3. антропологиялық, психологиялық, әлеуметтік.

- 1.4. мемлекеттік, қоғамдық, демократиялық.
- 1.5. авторитарлық, құқылық, тоталитарлық.

2. Әлеуметтік басқарудың түрлерін көрсетіңіз.

- 2.1. кибернетикалық, құқылық, экономикалық.
- 2.2. мемлекеттік, қоғамдық.
- 2.3. демократиялық, авторитарлық.
- 2.4. нейтралдық, психологиялық, тоталитарлық.
- 2.5. қоғамдық, экономикалық, құқылық.

3. Мемлекеттік басқарудың түрлерін атаңыз.

- 3.1. қоғамдық, әлеуметтік, биологиялық.
- 3.2. Экономика саласындағы, білім саласындағы, құқылық тәртіпті қамтамасыз ету саласындағы.
- 3.3. демократиялық, авторитарлық.
- 3.4. құқылық, экономикалық.
- 3.5. механикалық, биологиялық, әлеуметтік.

4. Басқару жүйесіне кіретін элементтерді атап көрсетіңіз.

- 4.1. Жедел деңгей, тактикалық деңгей, стратегиялық деңгей.
- 4.2. Басқару субъектісі, басқару объектісі, тіке, кері байланыс.
- 4.3. Басқару процесі, жоспарлау, бақылау.
- 4.4. есеп, талдау, жоспарлау, болжау.
- 4.5. Ұйымдастырулық жақ, технологиялық жақ, мазмұндық жақ.

5. Әлеуметтік басқару дегеніміз:

- 5.1. Биологиялық процестерді басқару.
- 5.2. Адамдар қауымдастығын басқару.
- 5.3. Технологиялық процестерді басқару.
- 5.4. Химиялық процестерді басқару.
- 5.5. Психологиялық процестерді басқару.

6. Механикалық басқару дегеніміз:

- 6.1. Биологиялық процестерді басқару.
- 6.2. Адамдар қауымдастығын басқару.
- 6.3. Технологиялық процестерді басқару.
- 6.4. Химиялық процестерді басқару.
- 6.5. Психологиялық процестерді басқару.

7. Биологиялық басқару дегеніміз:

- 7.1. Биологиялық процестерді басқару.
- 7.2. Адамдар қауымдастығын басқару.
- 7.3. Технологиялық процестерді басқару.
- 7.4. Химиялық процестерді басқару.
- 7.5. Психологиялық процестерді басқару.

8. ПО жүйе сыртындағы басқаруға жататындарды көрсетіңіз:

- 8.1. Жүйе аппаратын басқару.
- 8.2. Қоғамға қарсы қылықтарға басқарулық ықпал жасау.
- 8.3. Қол астындағы бөлімшелерді, лауазымды адамдарды басқару.

- 8.4. Құқықорғау органдарын басқару.
- 8.5. Қоғамды басқару.

9. ПО жүйе ішіндегі басқаруға жататындарды көрсетіңіз:

- 9.1. ПО жүйесін басқару.
- 9.2. Қоғамға қарсы қылықтарға басқарулық ықпал жасау.
- 9.3. Құқықорғау органдарын басқару.
- 9.4. Қоғамды басқару.
- 9.5. Әлеуметтік процестерді басқару.

10. Басқару процесінің ұйымдастырулық жағы болып мінезделетінін жауапты көрсетіңіз:

- 10.1. Басқару субъекті, объектісі; тіке және жанама байланыстар, мақсаттар, міндеттер, функциялары.
- 10.2. Техникалық, материалдық, іс жүргізу қамтамасыздықты ұйымдастыру.
- 10.3. Ақпараттық-талдамалық жұмыс, басқару шешімдерін даярлау және қабылдау, басқару шешімін орындауды ұйымдастыру.

11. Басқару процесінің технологиялық жағы болып мінезделетінін жауапты көрсетіңіз:

- 11.1. Басқару субъекті, объектісі; тіке және жанама байланыстар, мақсаттар, міндеттер, функциялары.
- 11.2. Техникалық, материалдық, іс жүргізу қамтамасыздықты ұйымдастыру.
- 11.3. Ақпараттық-талдамалық жұмыс, басқару шешімдерін даярлау және қабылдау, басқару шешімін орындауды ұйымдастыру.

12. Басқару процесінің мазмұндық жағы болып мінезделетінін жауапты көрсетіңіз:

- 12.1. Басқару субъекті, объектісі; тіке және жанама байланыстар, мақсаттар, міндеттер, функциялары.
- 12.2. Техникалық, материалдық, іс жүргізу қамтамасыздықты ұйымдастыру.
- 12.3. Ақпараттық-талдамалық жұмыс, басқару шешімдерін даярлау және қабылдау, басқару шешімін орындауды ұйымдастыру.

13. ПО басқару жүйесінің жалпы функцияларына жататындарды көрсетіңіз:

- 13.1. есеп, талдау, болжау, жоспарлау, ұйымдастыру, реттеу, бақылау.
- 13.2. Қоғамдық тәртіпті қорғау, қылмыстарды ашу, тергеу, тұлғаларды іздестіру, миграциялық бақылау.
- 13.3. Іс жүргізу, кадрлық, материалдық-техникалық қамтамасыздық.

14. ПО басқару жүйесінің арнайы функцияларына жататындарды көрсетіңіз:

- 14.1. есеп, талдау, болжау, жоспарлау, ұйымдастыру, реттеу, бақылау.
- 14.2. Қоғамдық тәртіпті қорғау, қылмыстарды ашу, тергеу, тұлғаларды іздестіру, миграциялық бақылау.
- 14.3. Іс жүргізу, кадрлық, материалдық-техникалық қамтамасыздық.

15. ПО басқару жүйесінің қамтамасыздық функцияларына жататындарды көрсетіңіз:

- 15.1. есеп, талдау, болжау, жоспарлау, ұйымдастыру, реттеу, бақылау.
- 15.2. Қоғамдық тәртіпті қорғау, қылмыстарды ашу, тергеу, тұлғаларды іздестіру, миграциялық бақылау.
- 15.3. Іс жүргізу, кадрлық, материалдық-техникалық қамтамасыздық.

16. ПО басқару процесінің деңгейлерін көрсетіңіз.

- 16.1. стратегиялық, перспективалық, күнделікті.
- 16.2. Перспективалық, интегративтік, координациялық.
- 16.3. жедел, тактикалық, стратегиялық.
- 16.4. Басқару шешімдерін даярлау және қабылдау, басқару шешімдерін орындауды ұйымдастыру, жоспарлау, бақылау.
- 16.5. есеп, талдау, жоспарлау, болжау.

17. ПО жүйесіне кіретіндерді көрсетіңіз:

- 17.1. Салалық бөлімшелер, функционалдық бөлімшелер, жалпы басшылық бөлімшелері.
- 17.2. зоналдық, желелдік, аралас органдар.
- 17.3. ПМ, оның құрамына кіретін жеке Департаменттер және Басқармалар, облыстық, республикалық лалардың көліктік ПББ, қала ПБ, полиция бөлімдері, оқу орындары және басқа мекемелер мен ұйымдар.
- 17.4. Тергеу органдары, криминалдық полиция, миграциялық полиция, кәмілетке томағандар бойынша инспекциялар.
- 17.5. функционалдық, штабтық, бағдарламалық-мақсатты.

18. ҚР ПО–рын басқару жүйесі ретінде сипаттайтын белгілерді көрсетіңіз.

- 18.1. Басқарудың субъектілері және объектілері, ақпараттық байланыстар.
- 18.2. Басқарулық праметірдің болуы, күшейту қасиеті, басқару жүйесінің элементтерінің детерминантігі.
- 18.3. мақсаттар, міндеттер, функциялар.
- 18.4. Ұйымдастырулық құрылым, штаттық күнтәртібі.
- 18.5. Жүйенің динамикалығы.

19. Жүйенің тиімді ұйымдастырылуының және басқарылуының негізгі шарттарын көрсетіңіздер.

- 19.1. Басқарудың субъектілері және объектілері, ақпараттық байланыстар.
- 19.2. Құқылық актілердің, білікті мамандардың, басқарудың ғылыми негіздерінің болуы.
- 19.3. Басқарулық параметрдің, күшейтетін қасиетінің, тіке және кері байланыстарының, жүйенің динамикалығының болуы.
- 19.4. Функцияның мақсаттары мен міндеттері.
- 19.5. Басқарудың ғылыми негізі.

20. Ұйымдастырулық құрылым дегеніміз:

- 20.1. ПО қызметтерінің және бөлімшелерінің жиынтығы.
- 20.2. ҚР ПО жүйесіне кіретін органдардың жиынтығы.
- 20.3. ПО лауазымдарының жиынтығы.
- 20.4. Лауазымды тұлғалардың функционалдық міндеттерінің жиынтығы.
- 20.5. Лауазымды тұлғалардың құзіреттерінің жиынтығы.

21. Ұйымдастырулық құрылымға кіретін ПО бөлімшелерінің түрлері.

- 21.1. салалық, функционалдық, жалпы басшылықтағы.
- 21.2. Желелік, зоналдық, аралас.
- 21.3. функционалдық, аумақтық, аралас.
- 21.4. желелік, функционалдық, аралас, бағдарламалы-мақсатты.
- 21.5. зоналды-аумақтық, желелік, салалық.

22. Ұйымдастырулық құрылымның типтері.

- 22.1. салалық, функционалдық, жалпы басшылықтағы.

- 22.2. Желелік, зоналық, аралас.
- 22.3. функционалдық, аумақтық, аралас.
- 22.4. желелік, функционалдық, аралас, бағдарламалы-мақсатты.
- 22.5. зоналық-аумақтық, желелік, салалық.

23. Жалпы басшылық бөлімшелеріне жататындар:

- 23.1. Мемлекеттік тілді арттыру бөлімдері, алдын-ала тергеу бөлімдері, штаб, кезекші бөлімдер.
- 23.2. Криминалдық полиция, тергеу бөлімдері, әкімшілік полиция, кәмілетке тлмағандар ісі бойынша инспекциялар, ұйымдасқан қылмыстармен күресу бөлімдері.
- 23.3. штаб, жедел басқару орталығы, кезекші бөлім, талдамалық бөлім.
- 23.4. Кадрлық аппараттар, қаржы бөлімі, техникалық қамтамасыз ету бөлімі, хатшылық.
- 23.5. Кезекші бөлім, хатшылық, жедел басқару орталығы.

24. Функционалдық бөлімшелерге жататындар:

- 24.1. Мемлекеттік тілді арттыру бөлімдері, алдын-ала тергеу бөлімдері, штаб, кезекші бөлімдер.
- 24.2. Криминалдық полиция, тергеу бөлімдері, әкімшілік полиция, кәмілетке тлмағандар ісі бойынша инспекциялар, ұйымдасқан қылмыстармен күресу бөлімдері.
- 24.3. штаб, жедел басқару орталығы, кезекші бөлім, талдамалық бөлім.
- 24.4. Кадрлық аппараттар, қаржы бөлімі, техникалық қамтамасыз ету бөлімі, хатшылық.
- 24.5. Кезекші бөлім, хатшылық, жедел басқару орталығы.

25. Салалық бөлімшелерге жататындар:

- 25.1. Мемлекеттік тілді арттыру бөлімдері, алдын-ала тергеу бөлімдері, штаб, кезекші бөлімдер.
- 25.2. Криминалдық полиция, тергеу бөлімдері, әкімшілік полиция, кәмілетке тлмағандар ісі бойынша инспекциялар, ұйымдасқан қылмыстармен күресу бөлімдері.
- 25.3. штаб, жедел басқару орталығы, кезекші бөлім, талдамалық бөлім
- 25.4. Кадрлық аппараттар, қаржы бөлімі, техникалық қамтамасыз ету бөлімі, хатшылық.
- 25.5. Кезекші бөлім, хатшылық, жедел басқару орталығы.

26. Көрсетілген құрылымдық бөлімшелердің қайсысында басқаруды ұйымдастыруда желелік тип қолданылады?

- 26.1. Тергеу бөлімі, алдын-алу тергеу.
- 26.2. Жедел-іздістіру, 9 бөлім.
- 26.3. Саптық бөлімшелер.
- 26.4. Кадр бөлімі, хатшылық.
- 26.5. Кезекші бөлім.

27. Функцияның дұрыс анықтамасын көрсетіңіз.

- 27.1. Бқпал етудің белгілі бір түрлерінің жиынтығы.
- 27.2. Ғылыми-негізделген мақсаттарға негізделген басқару субъектілерінің қызметі.
- 27.3. Қызметтің негізгі бағыттары
- 27.4. Алға қойылған мақсаттарға қол жеткізетін құралдар.
- 27.5. Басқару міндеттерінің жиынтығы

28. Көрсетілген жауаптардың қайсысында «штабтық функциялар» және «штабтық бөлімшелер» деген анықтамалардың арабайланысы дұрыс белгіленген.

- 28.1. Штабтық бөлімшелер штабтық функциялардың мазмұнын негіздейді.
- 28.2. Штабтық функциялар дегеніміз – штабтық бөлімшелердің атқаратын міндеттері.
- 28.3. Штабтық бөлімшелер штабтық функциялардың мазмұнын жүзеге асырады.

- 28.4. Штабтық функциялар штабтық бөлімшелерге бағынышты.
 28.5. Штабтық функциялар және штабтық бөлімшелер жеке дербес элементтер.

29. Басқару жүйе функцияларының түрлері.

- 29.1. Аралас, жалпы, реординациялық.
 29.2. Жалпы, арнайы қамтамасыз етушілік.
 29.3. Координациялық, штабтық, желелік.
 29.4. Жалпы, штабтық, аралас.
 29.5. Координациялық, реординациялық, субординациялық.

30. ПО басшысының жұмыс стилі:

- 30.1. Басшыны мінездейтін жеке және кәсіби қасиеттер.
 30.2. Басшының қасиеттерінің үш блогы: рухани-саяси, кәсіби, жеке.
 30.3. әрдайым қолданылатын басқару әдістерінің жүйесі.
 30.4. Басқару процесінде қолданылатын басқару функциялары.
 30.5. Басшының жеке тұлғасының психологиялық мінездемесі.

Әдебиеттер:

- 1 Вицин С.Е. Наука управления и управление в сфере обеспечения правопорядка. В сб.: Проблемы управления в сфере борьбы с преступностью и охрана общественного порядка. М., 1980г., (X-621, П.)
 2. Козлов Ю.М., Фролов Е.С. Научная организация управления и право. М., 1986г. (X-621, К-592).
 3. Коренев А.П. Основы управления в ОВД. М., 1998 г., (X-621, О-753).
 4. Малков В.Д. Теория управления в сфере правоохранительной деятельности. М., 1990г., (X-621, Т-3378).
 5. Рассолов М.М. Система информации о правонарушениях в районе. М., 1989 г., (X-628, 3, Р-244).
 6. Системный анализ и структуры управления. М., 1975 г., (33.05 с.409).
 7. Клушин О.З. Анализ и оценка социально-экономических, демографических и иных факторов внешней среды. М., 1990 г., (X-621, К-517).
 8. Ипакян А.П. Организация и методы изучения оперативной обстановки в городе, районе. М., 1990 г., (И-76).
 9. Шалахин И.В. Анализ и оценка оперативно-служебной деятельности ОВД. (67-71) М., 1990 г., (X-621).
 10. Методика анализа и проверка состояния адм. практики ОВД. (с. 73-87), М., 1991 г., (X-621, М-218) ДСП

**Басқару және психология кафедрасының
 бастығы полиция полковнигі**

Мыңжанов Н.А.